

בעובי היער

"והלא כל מה שביער אומר שירה", כתב שי' עגנון. אנו מctrופים לקביעה ומאנלים את חג האילנות כדי לבקר את הקטלב, האלה הארץ ישראלית, האגס התסורי, השיזף, החרוב, האלון למינו ואחרים. על נפלאות החורש הים תיכוני

כתיבת קליה שפירא

שמורת המטרק. באדיות כרطא, ירושלים

לא משתמשים בשיטה זו בשגרת הייעור". במלך העונה אוספים בקהל חומרי ריבוי מהמיןם השונים של עצים החורש ומבותי הגידול שלהם, ורק אחרי שמודלים אותם בתנאי משתחה כשתלים, מחזירים אותם אל בית הגידול המקורי.

כך קורה לרוב עם הקטלב, העוזר הקוצני, האלה הארץ ישראלית, האגס הסורי, השיזף, אשוטאול. "אלא שהענין אינו כל כך פשוט. שתילים שהתפתחו מזרעים בדרך כלל לא ישרוו ולא יניבו יעד ראוי לשמו, ולכן

לחוזף. בעלי החיים גם מפזרים את הבלוטים והזרעים בעיליות ובדרכו זו דואגים לקיום של שכבת הקרקע הבאה.

"לכארה, מה יותר פשו מאשר לוروع בלוטים במקום לטעת שתלים? הטע מלא את תפקיים ואנו נחxon כסוף וכוח אדם ביציר השתלים ובנטיעתם", אומר צביקה אבני, מנהל אגן היעור של קק"ל בעיר אבנין, מנהל אגן היעור הדרומי של קק"ל בעיר הקיימים (مسلسل, קרקע, אקלים).

לא אהוב לטיליל ביער ובחורש, כשקרן שמש מפיצעות בין הצמורות, כחול נקי של שמים נצבע בין הענפים ושקט עולה מהאדמה החלחה המכוסה שמיכת עליים מרושתת?

בחורף לובשים החורשים מראה רענן כשצבעם הירוק-עד מלא חיים. בכל הארץ פוררים עצי בר יפים. בצפון הארץ יבחן המטיליים בנוכחותם של אלוני תבור, ער אziel, ארון ירושלים, כליל החורש, שיחי קידה ודולב. בהמשך יגבורו מראות עצי הזית, שיזף מצוי, קטלב, אלה הארץ ישראלית, חרוב ושקמה, ובדרום יהיו אלה אטלנטית, שיטה סילנית, זקום מצרי ולענת מדבר שיפארו את הנוף.

העיר הוא מארג מרתך של בעלי חיים וצמחים, מולדת של עצים עם סיפני חיים עתיקים וחדים, ועboro ורבענו – מקום לנפש מליחי העיר.

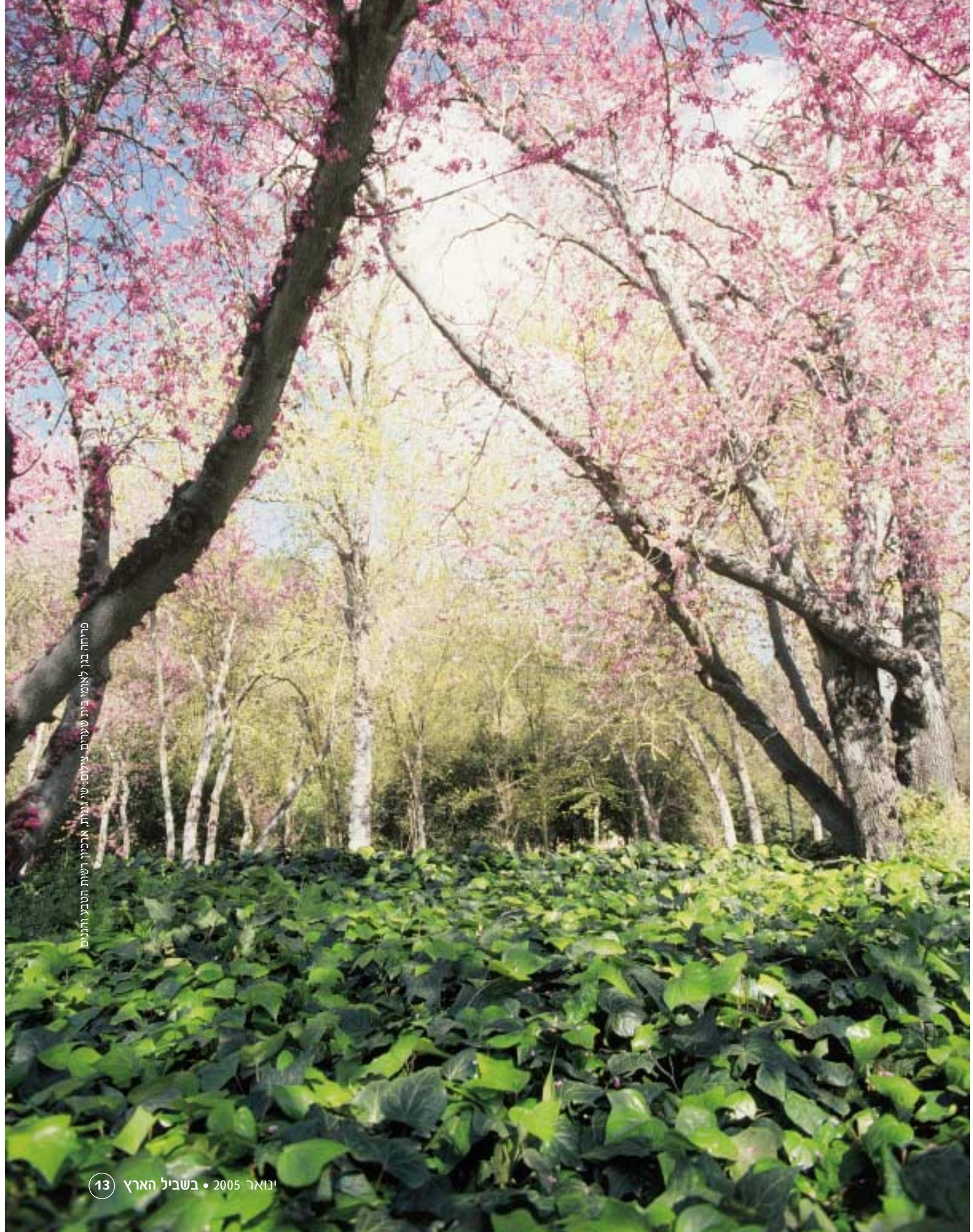
כל

שימוש מיינן עצים ברנטיטות

בעשורים האחרונים האחרוגות מדלلت קרן קיימת לישראל את צפיפות העץ המוחט בנטיטות, ובעקבות החשיפה לאור הולך ונעשה מגוון עצים החורש בעירות עשיר יותר. השפעה היא לציר יערות וחורשים אופייניים ויחודיים לכל אזור ואזור בהתאם לאופיו ולתנאי בית הגידול

גם בעלי החיים מסווגים באופן פעיל בהפצת עצים הבר. למשל, הערובנים הטומניים באדמתה בלוטי אלונים כדי לאגור להם מזון

קיימות לישראל היא לאפשר לטבע להתואושש בלבד ולעוזר לו ורק במקומות שלא הצלחה להתחדש בכוחות עצמוו.

חלק מהעצים מותדים מותוק הענפים והגזעים שבתוכם חבוים ניצנים. חלק מהזרעים נובט בקהלות, כיון שהשריפה גורמת לעומק השטח להיחשך. כך מקבלים הזורעים תואוצה משמעותית.

אורן ירושלים, לדוגמה, משקם את עצמו במחירות כשליטובני ופתחים עקב החום כמוות עצומה של זרים מתרפזת על פני האדמה, ומידי לאחר הגשם הראשון מותרחת נבייטה בקנה מידה גודל.

מורבדים של מאות ואלפים של זרים מהווים את הפוטנציאל של עיר מוחודש. ישנו עצים בעלי קליפה עבה ששורדים בש:right בזכות קליפתם העמידה, ולמרות שהם נראים מותמים, יכולת ההתחדשות שלהם כמעט ולאינה מאכזבת.

לפי בית הגידול, מין העץ יכולתו, נקבע אם יש לדלך, לסייע לעץ, להביא מרעה כדי לחסל את עשייה השריפה. כל מקרה נשלק לגופו.

סוג נוסף של עץ הבר הוא אלון התבור, שהטיטוף בו מחייב תשומת לב רבה. את האлон יש להשקות בעירותו ולטפל בו נגד עשביה מתחילה. היום נהוג לנכונות את שתיל האלונים

צביקה אבני ביער אשთאול. צילום: קליה שפירא

עץ אוגס סורי. באדיות כרطטא, ירושלים

בשורולים המגנים מפני קרום, בעיר של שני צבים או עדרי צאן (שםעדיפים, אגב, את האלונים על פון המהטנויים....).

אלון התבור יוצר עירות פארק שבאים מרווחים ניכרים בין העצים הגדולים בצדיפות של כ-15 עצים לדונם. ברמותיהם שביניהם גדים שחדים וצמחיים עשבוניים.

התפקידו של האلون, עץ בר נפוץ ביותר בחורש הים תיכוני, שבסך ענפים צפוף ודווקני משמש לו לבוש, הפתיעתנית יערני רק"ל, כאשר זרים ששתלו במספר עירות מחות נבטו כנגד כל הסיכויים. "זה היה ניסיון מעוניין", נזכר שלמה ברנד, מנהל אזור מנשה והשורן בקרק"ל. "למרות הצל הכבד של עצי האורן, נבטו הזרעים. אבל הטיפו לא תם

צביקה אבני: " אנחנו ממיינים את העצים לפני בתיה הגידול שלהם, ואז שותלים אותם במשתלות מרכזיות ברחבי הארץ. לכל צرع שנאוסף עצמידים מדבקה עם מינו ומקורו ולאחר מכן לפני תכניות הנטיעת, שלוחים את השטילים בחורף לנטיעת שמאננו הגיעו"

העצים ומקדם את תהליך הפיכת החורש ליער פתוח יותר. רשות הטבע והגנים הנהיגה ממש רעהיה גם בשמרות טבע ובגנים לאומיים - גם זאת כדי לצמצם את נזקי השריפות. הרשות הפכו להיות חלק משרות חינינו המשינה את הטבע והנוף, והותיפה בקרון

ברחבי הארץ. לכל צרע שנאוסף עצמידים מדבקה עם מינו ומקורו, ולאחר מכן, לפני תכניות הנטיעת, שלוחים את השטילים בחורף לנטיעת באזור שמאננו הגיעו".

את השטילים שותלים באדמה שטפגה לפחות 80-100 מ"מ מים, אחרי כמה פרקי גשם וצינים של חודש דצמבר, אז זוכים השטילים לקבל גם את שארית גשמי העונה. לאלו לוחק עד שנתיים להפוך לשטיל מספיק בגור הרואוי לחזור לבית גידולו. לעצם השקד והאלות, לוחק כשתיים. אלון תולע מעוז הר סנס, למשל, או אלה אטלנטית מעוז ריבים ויפים מעצי הבר, חוזר בכבוד אל נוף מולדתם אחרי שנבטו במשתלות.

"השאייפה היא לאסוף כמה שייצור חומרי ריבוי מעצי בר, ובדרכו ולהרחב בארץנו את יערות החורש הטבעי בבתי גידולם", מסבירה מירה חז, מכנתת יערנית, במרחב המורכב של קק"ל. לעצם החורש הם תיכוניים-ish כמו קוווי אופי משותפים. הם בדרך כלל ירוקים עד וקוצניים, רובם מפתחים כמה ענפים ואסימם שמתפצלים קרוב לפניה הקרכע ויוצרים סדק בלתי עביר לאדם, אלא אם כן נפרצו בו שבילי הליכה. רובם אינם צורכים הרבה מים, גורם משמעותי ביוטר כשמחליטים אלו עצים לטעת לטרורות נוי.

kek"l הכחירה איזוריהם רבים למקברים: שביל, חניונים ומצפורים בין עצי החורש. בפרק גורן לדוגמה, טיפהה קק"ל יותר מאלפיים دونם משטח היער והפה אותם למוקד בילוי וטיול בחיק הטבע. עצי החורש עיצבו מחדש, הענפים הקרכועים לקרכע נגומו וכל עץזכה בגזע אחר וחזק. עיצוב זה "פתח" את הנוף והביא להתחפות של עצים מצלים שנייתן לנפש ולטיל בינויים.

ליער הובאו עדרי עזים ובקר, שרועים בשיטה בצורה מבוקרת. העזים אוכלו את העשביה המהווה חומר בעירייה יש בקץ ואז העלים שביחסו שנייה, וכן מעודדות את העץ לצמוח לגובה.

התאוששות באחו ובחורש

עדרי צאן המלחכים שעב להנאחם, אינם מודיעים לתרומות המשמעותית במניעת שריפות המאיימות לכלות מדי קץ את הערים בישראל. ארגון מגדרי הAKER, מציע להנהייג בחורשים ריעית בקר שתתרומות לסליק העשביה היישנה חומר מזין לשירות היער.

ענף המרעה של משרד החקלאות מנסה לצמצם את תופעת השריפות על ידי ריעית עדרי בקר וצאן באזורי חורש ובשטחים פתוחים. במחקר שנערך נמצא כי שילוב של דילול עצים וועית בקר תורם להתחשובות

לטייל בנוף

יען אורה בעיר מערב. צילום: קליה שפירא

כאן. בעבר כמה שנים תקף מזיק את עצי האורן ונאלצנו לשקם את העיר החדש. בסקר שנערך לפני הקמת העיר החדש, נמצאו השתלים של אותם אלוני תבור. הם נשארו בגובה של כ-25 ס' בלבד וראו מאדו אומללים. החלטנו לא להתחשב בהם והשארכנו אותם במקומם, כשהתחלף השיקום החדש יצא לפועל. כשבאנו בעבר כמו חודשים בקיין, נדהנו לראות שאותם השתלים דקיקים ועלובים פרצו משך עונה אחת לגובה של כמטר וחצי ולקוטר של שמונה ס' מ'. האולנים פשוט חיכו בסבלנות לעלה מעשר שנים! כאשר השטה נפתח השתלים התאימו את השורשים המפותחים באדמה למרחוב ולגודול הנוף".

חווש ים תיכון

האלון המצרי הוא אמן השלייט הבלטי מעורער של החורש, אך מלויים אותו עצים רבים אחרים, כמו העץ האציג, אלון תולע, קטלב מצוי, אחריך ארץישראל, אלה אטלנטית ואחרים. בין עצי העיר, במיוחד במקומות הפתוחים לשמש, עלולים בחורף באביב פרחים בשל צבעים – כלניות, רקפות ואיריסים וגם صالحבים נדירים.

עצי הבר המעניינים לנוף הים תיכון את יופי, גיטעים וזולעים בחושש המערוב כדרך שגירה ומשתלבים בנוף ויוצרים אותו.

"בשל נסיבות טבעיות ואנוויות, קשה לתת טיפול נכון ומושלם לעצים ממינים וטיפוסים שונים ובני גילאים שונים. תנאי הגידול המערוביים שלהם משתנים, זה משפייע עליהם. קשה לנוhalt אותם כייר אלונים מסורתית עם מועדים מדויקים של גיזום, ריסוס או קריטה. אך החורש במקומותינו מערוב ומגוון כמו התרבות שלנו בישראל – מיזוג גליות, מיזוג של תנאי קיום שונים, עם התפתחות לא צפיה", מסקם צביקה אבני.

בימים גשומים מומלץ להיכנס לרכב ולנסוע לאזור הנמצא בין ירושלים ובית שמש. הדרך פתולה וטבולה באינסוף חורשים קסומים. ואם המשמש מפzieה, תמיד אפשר לעצור לפיקניק בגין לאומי עין חמד

במורדות המערביים של הר ירושה, אל עין ביכורה ואל שמורת טף (כביש מזונת טף, במקומם מסלולי הליכה מגוונים ומשולטים), 5 ק"מ ממערב לירושלים, מתחפטל הכביש במעלה תלול עד הכנסייה לקיבוץ צובה. הכביש ממש מערבה, בקו גובה אחד פחות או יותר, לניזון הר הטיים. הוא עובר על פניה הכניסה למושב גבעת ערים (לא לבבל בינו ובין כפר הנעור קריית ערים, הנמצא מצפון לכביש מס' 1!) ועל פניה הכנסה למושד " איתנים ".

מכאן הוא סובב את הר הטיים

מצפון וממערב. הדרך עולה לראש

ההר, שהיא שמורת טבע הר

הטיים המצטיינת בעצי הקטלב שבה: הם גדולים, פורחים באביב ובולטים בסוף הקיץ בפירותיהם האדומים.

בראש ההר – אנדרטה לזכר הטיים שננספו במאי 1948, במסגרת מבצע "מכבי".

מדרום לכביש יורד המדרון אל שמורות נחל שוק ואל תואמי מסילת הרכוז המתפתל לאורכו הנחל. מדורות לכביש מצויח רושט עלי של אלון מצוי ואלה ארץ ישראלית. מצפונו משתרעם יערות האורה הנטועים בגין הלאומי הר ירושה, בעיקר במדרונות נחל כסלו.

המושב רמת רזיאל, על שם מפקד האצ"ל דוד רזיאל, נמצא מדורים לכביש, והוא בקשרו המערבי נמצאת הכנסה למושב כסלו (על פי השם המקורי) ובמהשכו אנדרטה "עיר הקדושים". מאתה האש", שהוקמה על ידי הפסל נתן רופפורט לזכרו קדוש השואה בתוך "עיר הקדושים". מאתה האנדרטה יש תצפית נרחבת על מדרונות הרי ירושלים, עד חוף הים, וכן מסלולי נסעה והילכה מושלטים בתחום עיר אורה צפוף.

הגעה: נסעים על כביש ירושלים-תל אביב (כביש מס' 1) מזרחה, פניה דרומה במחלף שעור הגיא על כביש 38, בצתמת אשთאל עולמים מזרחה לכביש 395, עד צומת טף, ומשם פניה צפונה לכיוון צובה ובית שמש, לכביש 3855. מכיוון ירושלים ניתן להגיע לצומת טף מכיוון עין כרם או בית חילום הדסה, ופניה בצתמת כרם צפונה, לכביש 3855.

יציאה: בכביש 38, לצומת שער הגיא – פניה בצתמת כביש 3855 עם כביש 38 צפונה (ימינה) לכיוון בית שמש, פניה לכביש 38, דרומה (שמאלה).

אפשר לעורק את המסלול גם מכיוון מערב למזרחה.

עין חמד (אקווא בלה)

גן לאומי באפיק נחל כסלו, כ-7 ק"מ ממערב לירושלים. לאורך האפיק נובעים מספר מעיינות שכבה קטנים. סביבם מדשאות ועתים גדולים, וביניהם בולטים עצי דולב וקובוצות עצי חורש ים תיכון עתיקים ונאים.

בדרום הגן שידי מבצר צבני מן המאה ה-12 שנקרא בפי הצלבנים "אקוואה בלה" (מים נאים), והוא שייך למסדר הוספיטרים. מן המבצר נותרו כוים כמה חדרים ואולמות בשתי קומות, חרכי ירי, עמודים עיטוריים שונים. באחד החדרים מצויה אבן ריחים גדולה.

הגעה: 7 ק"מ ממערב לירושלים, כביש מס' 1 (ירושלים-תל אביב). **לפרטיהם:** 02-5795274.

כניסה חינם למנויי מטמון. באתר שירותי חנין, מזון וקמפיין.

מזהה: "לטייל עם עזירה אלון", באדיבות כרטא, ירושלים

